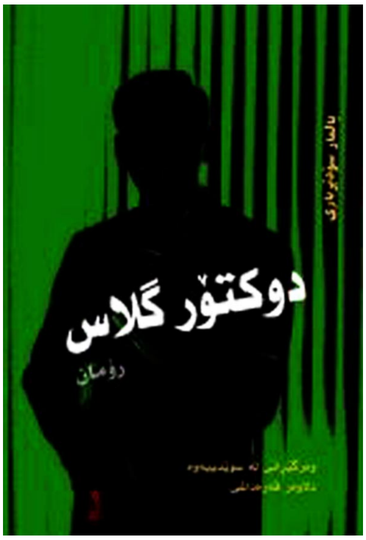

دکتۆر گلاس جوانی و ئیرەیی

هاشم سەڕاج

«ڕۆژەکان دێن و دەڕۆن، هەر یەکێکیشمان لەوی تریان دەچێت»
«گلاس»

جوانی هەمیشە دڵ ڕووکێنە و مرۆڤیش لەناوەوەڕا بریتییە لە غەریزەگەلێکی جۆراوجۆر، ڕۆمانی «دکتۆر گلاس» لە نووسینی ڕۆماننووسی سوێدی یالمار سۆدێرباری «١٨٦٩- ١٩٤١»، دلاوەر قەرەداغی لە سوێدییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی، ئەم تێکستە لە بنەڕەتدا یادداشت و گێڕانەوەی کەسێکی دکتۆرە بەنێوی تێکۆگابریل گلاس، ئەم ڕۆمانە ساڵی ١٩٠٥ وەک کتێب دەرچووە و بڵاوبووەتەوە، دلاوەر قەرەداغی لە پێشەکییەکەدا بەنێوی چەند وشەیەک لە بارەی دکتۆر گلاس دەڵێت: [ڕەخنەگران بە لووتکە و یەکێک لە هەرە جوانترین کارەکانی سۆدێرباری دەزانن..] لەلایەکی دیکەوە ئەم ڕۆمانە لە ڕووی مۆراڵ و ویژدانەوە مشتومڕێکی زۆر هەڵدەگرێت، ئایا ڕەوایە تۆ کەسێک بکوژیت لەپێناو ڕزگارکردنی کەسێکی تردا، ئەم تێمەیە خوێنەر بەرەو کۆمەڵێک پرسیار و لێکدانەوە و تێڕامان و بیرکردنەوە ڕادەماڵێت و هاوکات دووچاری جۆرێک لە خەمۆکی و نیگەرانی دێت.

ئەم تێکستە لە ڕووی تەکنیکی گێڕانەوەوە زۆرتر جەختی لەسەر خۆدواندن کردووە و دکتۆر گلاس زۆرجار لە فیکردا دەچێت و ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە، یان ئەوەتا لە ڕێگەی دیالۆگەوە بەردەوامی بەکردەی نووسین دەدرێت، وێڕای بەکاربردنی تەکنیکی فلاشباک و خستنەڕووی چرکەکانی دەورانی منداڵی بەشێوازی نۆستالیژیا، لە هەمان کاتدا دەقی گلاس کاری لەسەر جۆرە وەسفگەراییەکی شیعری کردووە، گرتە و دیمەنەکانی لە شوێنکاتی جۆراوجۆردا بەشێوەیەکی گەرموگوڕ و کورتبڕی دەخرێتە ڕوو، بە تایبەتی لایەنی جوانی شوێن و دیمەن و گرتە ئێستێتیکییەکان [تەنانەت لەژێر درەختە گەورەکەی گۆڕستانەکەشدا چ فێنکاییەک نەبوو، بەڵام تاڕادەیەک لەسەر هەموو سەکۆکان، جووتێک دانیشتبوون و چپەچپیان بوو، هەندێکیشیان لەسەر ئەژنۆی ئەوی دیکەیان دانیشتبوون و بە چاوانێکی خومارەوە یەکتریان ماچ دەکرد...ل١٢]، هەروەها دەقی دکتۆر گلاس.. لە ڕووی جیهانبینییەوە هەڵگری باکگراوندێکی قووڵی مەعریفییە و مانەندی تێکستێکی سایکۆلۆژی بەشێوازێکی دەروون شیکاری کاری لەسەر خودی یەکەیەکەی کارەکتەرەکان کردووە، لەوانە..

دکتۆر گلاس، قەشە گریگۆریۆس، هێلگا گریگۆریۆس-ی هاوسەری قەشە.

لە ڕۆمانەکەدا تەنیا دووجار ناوی هێلگا دەهێنرێت ئەگەرنا هەر بە خاتوو گریگۆریۆس ناوی دەبرێت، خاتوو مێرتێنس، مارکێل، کلاس رێکی، بێرک...تاد یالمار سۆدێر باری لەم ڕۆمانەدا لەلایەنی فەلسەفییەوە سوودی لە «ئەپیکۆرۆس» و «شۆپنهاوەر» و «نیتشە» وەرگرتووە، لەلایەنی دەروونیش دەستۆیڤسکی (١٨٢١-١٨٨١) و سیگمۆند فرۆید «١٨٥٦-١٩٣٩» سەرەڕای ئەمە ڕۆمانی دکتۆر گلاس لەبەر ئەوەی هەڵگری پاشخانێکی مۆسیقییە، تێیدا ئاماژە بە چەندان کاری مۆسیقاکاران دەدرێن، یەکێک لەوانە «ڤاگنەر»ـە، بۆیە هەست دەکەین دەقێکە بە هەستێکی شیعرگەرایی دادەڕژێت و چەشنی سمفۆنیایەک کۆتایی بە ڕووداوەکان دێنێت، هاوکات مامەڵەیەکی ورد و قووڵ لەگەڵ ئینجیل و کۆمەڵێک گوتەی (مەسیح)دا دەکات، من لەم خوێندنەوەیەدا هەوڵ دەدەم زۆرتر کار لەسەر چەمکی جوانی و ئیرەیی بکەم، بە تایبەتی جوانی ڕوخسار و لەش و لاری هێلگا گریگۆریۆس-ی ژنی قەشە گریگۆریۆس دکتۆر گلاسی خاوەن کلینیک تەمەنی گەیشتووەتە سی و سێ ساڵ و هەرگیز لە ژنێک نزیک نەبووەتەوە، هاوکات دکتۆر گلاس حاڵەتێکی سەیری شۆپنهاوەری تێدایە کە حەز بە بینینی مرۆڤی ڕەزا تاڵ، یان چرۆچاوی ناشیرین ناکات و زۆرجار بە بینینی ئەم جۆرە دەموچاوانە دڵی تێک هەڵدێت و تووشی هێڵنجدان دێت، هەڵبەتە ئەم حاڵەتە لە ڕۆمانەکانی (دەستۆیڤسکی)دا بە پەرشوبڵاوی باسی لێوەکراوە، بەڵام دواتر لە ڕۆمانی «هێڵنجدان- الغثیان» و کورتە چیرۆکی القاتل- بکوژەکە-ی جان پۆل سارتردا «١٩٠٥-١٩٨٠» وەک بابەتێکی سەرەکی مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت، بکوژەکەی سارتر لە خۆوە ڕقی لە کابرایەک دەبێتەوە تەنیا لەبەر ئەوەی بەرغەبابەی شۆڕبووەتەوە و ئەم دیمەنە ئازاری چاوەکانی دەدات و یەکسەر دەمانچەی لێ ڕادەکێشێت و خەریکە بیکوژێت، کابرا خۆی لە ئاودەستی هوتێلێکدا حەشار دەدا، هەمان بابەت لە ڕۆمانی (اللص و الکلاب- دز و سەگەکان)ی نەجیب مەحفووزدا دووبارە بووەتەوە، ئینجا دکتۆر گلاس هەمیشە لە شەقام و بازاڕەکاندا خۆی لە قەشە گریگۆریۆس بە دوور دەگرێت و حەز ناکات چاوی پێی بکەوێت، چونکە بە دیتنی قەشە هێڵنجی دێتێ، لە هەمان کاتدا دکتۆر گلاس خاوەن هەستێکی سەیری ئێستێتیکییە، دڵی بە دیمەن و ڕوخساری جوان دەکرێتەوە، حەز بە تەنیایی و هێمنی و پیاسەی شەقامەکان دەکات، هەمیشە شەرابی چابلیس دەخواتەوە و جۆرە جگەرەیەکیش دەکێشێت تووتنەکەی ڕێژەیەک لە ژەهری تێدایە.

دکتۆر گلاس، بیست ساڵ لەوەوبەر لە کڵێسای یاکوب قەشە گریگۆریۆسی بینیوە ئەو کاتەی کە دایکی کۆچی دوایی کرد، قەشە لەسەر کورسی وەعزدان دانیشتبوو، هەمان دەموچاوی قەڵەو و خۆڵەمێشی، خەنافسێکی پیس و زەرد کە دەشێت ئێستا کەمێک سپی بووبێت.. دکتۆر گلاس لە نائاگاییەوە خوازیاری مردنی قەشە گریگۆریۆسە، هەڵبەتە ئەم حاڵەتە لە ڕۆمانەکانی (دەستۆیڤسکی)دا هەیە، هاوکات بەغیلی بە قەشە دەبات کە ئەم ژنە جوانەی هەیە، هەر نەبێت دوای مردنی ئەو دەعبایە خاتوو هێلگا لەو ژیانە دۆزەخییە ڕزگاری دەبێت و [کاتێ دەمرێت شوو دەکاتەوە و مێردێکی زۆر باشتر بۆ خۆی پەیدا دەکات]، بەڵام کلینیکەکەی دکتۆر ئاوەڵایە و ژن و مێرد، واتە قەشە و خاتوو گریگۆریۆس هەریەک بەجیا سەردانی دەکەن، قەشە نەخۆشی دڵی هەیە و نەختێک «دیگیتالیس»ی بۆ دەنووسێت [بەڵام پێم وایە گەر بمتوانیبایە لە ڕێی دەستنان بە دوگمەیەکی دیوارەکەدا ئەو قەشەیەم کوشتبا، ئەوە چ سێ و دووم لێ نەدەکرد و دەمکوشت]، هەڵبەتە ئەم ڕۆمانە وێڕای خۆدواندن بە تەکنیکی کەسی یەکەمی تاک نووسراوە و دکتۆر گلاس خۆی ڕووداو و بیرەوەرییەکان دەگێڕێتەوە، [من دکتۆر تیکو گابریل گلاس کە جاروبار یارمەتی کەسانی تر دەدەم، بەڵام هەرگیز نەمتوانیوە یارمەتی خۆم بدەم، بەوەی کە سی و سێ ساڵم پڕ کردووەتەوە هەرگیز لە ژنێک نزیک نەبوومەتەوە] لە هەمان کاتدا خاتوو گریگۆریۆس کە شەش ساڵە هاوسەری قەشە گریگۆریۆسە، بە دکتۆر گلاس دەڵێت «قێزێکی زۆرم بەرانبەر مێردەکەم لەلا دروست بووە» قەشە تەمەنی ٥٦ ساڵە و لە ڕادەبەدەر حەزی لە سێکسە، هێلگاش لەژێرەوە دەستی لەگەڵ یەکێکی تر تێکەڵ کردووە، داوا لە دکتۆر دەکات چارەسەرێکی بۆ بدۆزێتەوە، من لەم خوێندنەوەیەدا حەز ناکەم سەرجەم ڕووداوەکان بگێڕمەوە، بەڵام ئەوەی گرنگە دەمەوێت بڵێم کەسایەتی قەشە لەم ڕۆمانەدا هەم لەلایەن هێلگای هاوسەرییەوە ڕەت دەکرێتەوە، هەم لەلایەن (دکتۆر گلاس)ـەوە، گلاس کە دەیبینێت هێڵنجی دێتێ و هێلگاش بە هەمان شێوە قێزی لێ

دەبێتەوە، بەڵام دکتۆر گلاس لە هەمان کاتدا جوانپەرستێکی ئیرەییبەرە، پێی مەخابنە هێلگای شۆخوشەنگ ژنی ئەو قەشەیە بێت، دکتۆر لە ناخرا هێلگای خۆش دەوێت، دەشزانێت لە ژێرەوە دەستی لەگەڵ «گلاس ڕێکێ» تێکەڵ کردووە، دواتر دکتۆر گلاس دەگاتە حاڵەتێک ئیتر بەرگەی ئەو عیشق و جوانییە ناگرێت و داوای ماچێکی لێ دەکات، ماچێک لە گۆنات، دکتۆر گلاس وەک مرۆڤێکی هێمن و تەنیا و نیگەران هەمیشە بڕوای تەواوی بە چێژ بینینە، چێژ لە تریفەی مانگ و جریوەی ئەستێرەکان و پیاسەی ئێواران وەردەگرێت، واتە بڕوای بە چێژێکی ئەپیکۆری هەیە کە هێدی هێدی دەبێتە چێژێکی گیانی، پێی وایە شادی چەمکێکی ئەبەدی هەیە، بەڵام مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی کاتی کە لەنێو زەماندا دەژیت و هەر لەویاش ون دەبێت، پێویستی بەچێژبینین هەیە، چێژبینین لە جوانی، لە چرکەساتەکانی ژیان، بەڵام قەشە گریگۆریۆس وەک بوونەوەرێکی بێ وەی و بێ ئاگا لەو پیلانە، دەبێتە نێچیری حەز و ئارەزووە غەریزەییەکانی دکتۆر گلاس و خاتوو هێلگا..

دەقی دکتۆر گلاس بابەتێکی تریش دەورووژێنێت، گوایە قەشە گریگۆریۆسی ناتوانێت منداڵ بخاتەوە، چونکە لە ژنی یەکەمیش منداڵی نەبووە کە ماوەیەک لای بووە و دواتر لە پڕێکدا سەری ناوەتەوە، هەروەها خاتوو هێلگا.. تارادەیەک بە ئارەزووی خۆی شووی بە قەشە کردووە، هێلگا سەرەتا لە دڵداری یەکەمدا شکستی خواردووە، هەروەها لە دارستانەکەدا کابرایەک ویستوویەتی بە زۆری سێکسی لەگەڵ بکات و پەلاماری داوە و کەچی بە زۆر خۆی لە دەستی کابرا دەرباز کردووە.

جار جارە بیر لەو چرکە سێکسییانە دەکاتەوە، هاوکات دەیەوێت بە هەر شێوەیەک بێت قەشە گریگۆریۆسی لە کۆڵ بێتەوە، بەڵام گلاس لە یازدە ساڵیدا قوتابی پزیشکی بووە و لە بیست و سێ ساڵیدا بووەتە دکتۆر، هەروەها لە ژیانیدا کچێکی خۆش ویستووە دواتر کچە لە کاتی مەلەدا خنکاوە، کەچی دکتۆر گلاس ئێستا لە کلینیکەکەیدا دانیشتووە و خاتوو گریگۆریۆس پێی دەڵێت: ئەم شەو قەشە بەشێوەیەک پەلاماری دام وەک ئەوەی بیەوێت لاقەم بکات، مرۆڤ بەرهەمی کردەی لاقەکردنە، گلاس هەمیشە لەگەڵ ناوەوەی خۆی دەدوێت و دەنگێک لەناوەوەیڕا دەچرپێنێت [قەشە وریابە ها! من گفتم بەو ژنە داماوەی ئەوێ، بەو ژنە گوڵەپرچ زەردە ئاوریشمییە داوە کە لە تۆی بپارێزم، وریابە ژیانت لەبەردەستی مندایە و گەر بمەوێت..] دەتوانم بڵێم زۆربەی کەسایەتییەکانی ئەم ڕۆمانە لە سەرەتاوە دووچاری جۆرێک لە شکست و نشوستی هاتوون، هێلگا گەرچی لە خانەوادەیەکی ئایینی پەروەردەکراوە، بەڵام لە منداڵییەوە خاوەن گیانێکی کەرنەڤاڵی بووە و کاتێک ئیشی ناوماڵی دەکرد گۆرانی دەگوت، یان کە بە جادەکاندا دڕۆیشت لەبەرخۆیەوە گۆرانی دەگوت، هێلگا دەڵێت: من هەمیشە عاشق بووم، پێشم وانەبوو ماچکردن شتێکی زۆر ترسناک بێت، من عاشقی کوڕێکی گەنج بووم و ماچی کردم، لێرەدا دەق سنووری دابونەریت و مۆراڵە تەقلیدییەکان دەبەزێنێت و گوزارە لە حەز و ئارەزووە چەپێنراوەکانی خودی مرۆڤ دەکات، ئەی ئەو پیاوە قۆزەی کە خۆشم دەویست و دواتر دەستە خوشکەکەمی هێنا، پیاوەکە لە دارستانەکەدا پەلاماری دام ویستی سێکسم لەگەڵ بکات، من خۆم لە دەستی دەرباز کرد، ئەگەر بمهێشتبا، ڕەنگە شووم بەو کردبا و منداڵی ورد و ماڵم هەبان و هەرگیز بیرم نەکردبا ژنێکی خیانەتکاربام، بەڵام «من لە حەژمەت ترس و شەرم خۆم لە ئامێزیدا ڕاپسکاند و ڕام کرد، بەرەو ژیانە سووتێنەرەکە ڕام کرد» بەڵام کە قەشە گریگۆریۆس لە ڕێگەی باوکمەوە خوازبێنی کردم وامدەزانی ئەمە خواستی خودایە.. دەکرێ بڵێم دەقی دکتۆر گلاس لە بنیادی قووڵدا کۆمەڵێک ئاماژە و مانای نەگوتراو دەدرکێنێت و زۆربەیان ئاراستەی ناوەوەی بوونی مرۆڤ دەکرێن، واتە مرۆڤ لەناوەوەیدا بوونەوەرێکی دڕندەو خۆپەرستە، وێڕای بێ ئەمەکی و چڵێسی و ڕووبینی، ئیرەییبەرێکی بێ وێنەیە و بە هیچ شێوەیەک ناتوانێت خۆی لەم خەسڵەتە دەرباز بکات، مرۆڤ بەغیلی بە هەموو شتێک دەبات، هەر لەبەر ئەمەشە بە مەرگ سزادراوە، چونکە بوونەوەری ئیرەییبەر و خۆپەرست ناکرێت خەسڵەتی ئەبەدییەت لەخۆ بگرێت.

دکتۆر گلاس هەم کەسێکی جوانپەرستە و حەزی بە جوانییەکانی سروشت و کەشوهەوای کۆدورگەکان دێت، هەم خووی داوەتە ئامادەکردنی کەپسوولی ژەهراوی، دکتۆر لە ڕووکەشدا بەرژەوەندی «قەشە گریگۆریۆس»ی لا گرنگە، ژووری پێ جیا دەکاتەوە و هانی دەدات کە ئەوەندە سێکس نەکات و لە خاتوونەکەی دووربکەوێتەوە و هاوکات دەرمانی «دیگیتالیس»ی بۆ دەنووسێت تا لاوازی دڵی بۆ چارەسەر بکات، لەناوەوەش خەریکی پیلان دانانە کە چۆن ئەو بوونەوەرە قێزەونە لەنێو بەرێت و لە

دەرفەتێکدا بە حەبێکی ژەهراوی
دەرمانخواردی بکات، چونکە دکتۆر
هەم مرۆڤێکی ئێستێتیکییە و هەم
ئیرەییبەرە، لەناوەوەڕا عاشقی
هێلگای ژنی قەشەیە و بەغیلی بە
قەشە دەبات کە چۆن دەبێت ئەم
شۆخە ژنە قژ ئاڵتوونییە هاوسەری
ئەم دەعبایە بێت، سەرەتا لە
نائاگاییەوە بڕیاری کوشتنی قەشە
دەدات، دواتر لە کەشێکی هێمن و
دانیشتنێکی پڕ لەخۆشی و
میهرەبانی و دۆستانەدا بە ئاوی
ڤیجی حەبێکی ژەهراوی دەرخوارد
دەدات، قەشە بە سەکتەی دڵ
سەردەنێتەوە، دکتۆر گلاس وێڕای
ئەوەی قەشە لەنێو دەبات ئیرەیی
بەوەش دەبات کە چۆن دایکی قەشە
تا ئێستا لە ژیاندا ماوە، کەواتە
دەقی دکتۆر گلاس زۆرتر کار لەسەر
ناوەوەی چەپەڵ و دڕندەی مرۆڤ
دەکات، ئەم تێکستە سایکۆلۆژییە
هەڵگری سیمبۆلگەلێکی بێ شومار
و چەندان مانای داخراوە، دەشێت،
خوێنەر چەشنی دەقێکی کراوە
بیخوێنێتەوە و هەر جارێک کار
لەسەر بابەتێک بکات، چونکە تا
دێت لە بوونی مرۆڤ دەکۆڵێتەوە و
چوارچێوەی مۆراڵە تەقلیدییەکان
تێکدەشکێنێت و بە تایبەتی کردەی
هاوسەرگیری کە ڕوحی مرۆڤ لە
چوارچێوەیەکدا قەتیس دەکات و لە
ئازادی مرۆڤ کەم دەکاتەوە، واتە لە
سەرەتادا چێژ هەبوو، دکتۆر گلاس
بڕوای تەواوی بەچێژی کاتی هەیە و
حەز دەکات لەو چرکانەی کە تێیدا
دەژیت، چێژ لە جوانی هەموو شتێک
وەربگرێت، دکتۆر لە هەمان کاتدا
مرۆڤێکی نیگەرانە و حەز بە
تەنیاییش دەکات، یان گۆشەگیرێکی
جوانپەرستە و بە ڕوخساری کرێت و
دزێویش دەکەوێتە حاڵەتی
هێڵنجدان، ترسناکترین حاڵەتی
هێڵنجدانی دکتۆر گلاس ئەوکاتە
بوو کە لە پەنجەرەی کلینیکەکەیەوە
چاوی بە قەشە کەوت، خەریک بوو
ڕووی لە کلینیکەکەی دەکرد یەکسەر
بە بەردەستەکەی گوت دەرگاکە
دابخەو بڵێ لێرە نییە، ئیتر دەستی
کرد بە ڕشانەوە، ڕشانەوەیەک کە لە
بنەڕەتدا ئاراستەی بوون و گەردوون
و چەپەڵی ناوەوەی مرۆڤ دەکرێت،
لە ڕوویەکی ترەوە دکتۆر گلاس
هەمیشە لەگەڵ چرکە خۆش و
ناخۆشەکانی ڕابوردوودا دەژیت،
هەندێک جار دەبێتە بارستاییەک لە
نۆستالیژیا، ئاخر بۆ پاییزی ڕابوردوو
دەستم نا بە ڕووی هانس فاهلێنەوە
کاتێک هات بۆ لام و داوای پەنجا
کرۆنی بە قەرز لێ کردم؟ ڕاستە من
زۆر کەم ئەوم دەناسی، بەڵام هانس
هەفتەی دواتر ملی خۆی بڕی! ئەی
بۆچی خۆم فێری گریکی نەکرد، چوار
ساڵ گریکم خوێند، کەچی فڕم پێوەی
نییە، یان لای مێزەکەی دادەنیشت
و چەکمەجە دوای چەکمەجە
دەردەکێشێت، لە کاغەز و شتی کۆن
دەڕوانێت، پارچەی بچووکی
ڕۆژنامەی بڕدراو، وێنە و کاغەزی
زەردهەڵگەڕاو، دکتۆر هۆگریمێر..
ئایا دوای ئەم ژیانە ژیانی تر هەیە؟
جارێکیان نادادپەروەرانە لێیدانم
خوارد، باوکم هەرگیز ئارام نەبوو، بە
دەگمەن شادمان بوو، کە ئاواش بوو،
نەشیدەتوانی بەرگەی شادمانی
خەڵکانی تر بگرێت، بەڵام حەزی لە
ئاهەنگکردن بوو، لە خەڵکە
دەسبڵاوە غەمگینەکان بوو، ئەو
دەوڵەمەند و بە هەژاری مرد [من
وەک کوڕێکی بچووک دەبوو مەلەی
لەگەڵدا بکەم، باوکم دەیویست فێری
مەلەم بکات، دەبوو لە ژوورێکدا
لەگەڵیدا بنووم، لەگەڵ ئەوەشدا
خۆشیم دەویست، جارێکیشیان ڕقم
لێی بووەوە، چونکە بەرانبەر دایکم
میهرەبان نەبوو، کاتێ دایکم
نەخۆش کەوت و مرد، تێبینیم کرد
زیاتر خەفەتبارترە لەوەی من بەو
تەمەنە پازدە ساڵانەیەی خۆمەوە
دەمتوانی خەفەتبار بم. ئیدی لەوە
بەدوا نەمتوانی ڕقم لێی بێت].

لێرەدا دکتۆر گلاس هەستی مەرگ
دایدەگرێت و لە ناخڕا هەست بە
جۆرێک لە پەژارە و خەمۆکی
دەکات، ئێستا دایک و باوکی
نەماون، زۆربەی ئەو هاوڕێیانەشی
کە لە دەورانی منداڵیدا بەیەکەوە
یارییان دەکرد، زۆربەیان مردوون،
ئێرنستی برای سەفەری بۆ
ئوسترالیا کرد، کەس نازانێت
ماوە، یان مردووە، ئالیستی کچە
جوانەکەی پووری، کە لای پیانۆکەوە
دادەنیشت و بە چاوانێکی
خەوالووەوە و بەدەنگێک کە ئاگری
لە دڵی مرۆڤ بەردەدا، گۆرانی
دەگوت، شووی بە مامۆستایەکی پیر
و کەنەفت کرد، ئەی ئاننای خوشکی
بە کوڵمە هەڵایساوەکانییەوە،
سەماکارێکی بێ هاوتا بوو، پیاوە
سەرسەرییەکەی خۆی جێ هێشت و
چوو بۆ لای سەرسەرییەکی تر..
دەڵێن ئێستا لە شیکاگۆ بە پارەی
جەستەی دەژی.

ئەی باوکیان، مەرگ چ تاعوونێکە
لە ماوەیەکی کورتدا هەموویانی
ڕامالی، هەندێک جار بیری
خۆکوشتن گەمارۆی دەدات، گەر
مرۆڤ نەختێک سیانکالیوم بکاتە
پەرداخێک شەراب، یان شتێکی
ئەوەوە، دەسبەجێ مردنی بەدوادا
دێت، دکتۆر گلاس پێی وایە هەژاری
ترسناکترین کارەساتە، لەلایەکی
دیکەوە بڕوای تەواوی بە مافی مردن
هەیە، واتە بەرانبەر بە مافی ژیان،
چونکە مردن مرۆڤ لە ئازارەکان
ڕزگار دەکات، ئەو هەڵماتە بچووک
و ڕەشانەی کە ئامادەی کردوون، لە
کات و شوێنی خۆیدا بۆ ئەو
نەخۆشانە بەکاریان دێنێت، کە
دووچاری شێرپەنجە، گەزەنەک،

کوێری، ئیفلیجی... هاتوون، [ژمارەیەکی زۆر خەڵکانی داماوم بینیون کە بەبێ هیچ دوودڵییەک لەم حەبانەم پێ دەدان.. پێویستە هەموو نەخۆشییەکی بێ هەتوان، هەروەها هەموو تاوانبارێکیش خاوەن مافی یارمەتیدانی دکتۆر بن، ئەگەر بیانەوێت ڕزگاربن.. شتێکی جوان و گەورە لەم جامی ژەهرەدا هەیە کە ئەسینییەکان لێگەڕان دکتۆر بیداتە سوکرات کاتێک گەیشتنە ئەو بڕوایەی ژیانی وی بۆ وڵات خەتەرە.. واتە بە ساناترین شێواز لە نێویان برد..] ئەگەر لەسەردەمی ئێستا بوایە، دەبوایە بە تەورێک سەری لە ملی جیا بکەنەوە.. دکتۆر گلاس خاوەن کەسایەتییەکی سەیرە، دەکرێ بڵێم ئێستێتیکییەکی بوونگەرا و بوونگەرایەکی ئێستێتیکییە، وێڕای ئەمەش هەڵگری جۆرێک لە تارماییەکانی شێتییە، بەڵام شتێیەکی شاراوە، «هێی ژیان من تێت ناگەم» دکتۆر چەندان منداڵی سەقەت و مەنگۆلی بە هەمان شێواز و بە مردنی میهرەبان لەنێو بردووە، دکتۆر گلاس لە بنەڕەتدا کەسێکی نیهلیستییە و دەزانێت دواجار چارەنووسی مرۆڤ ڕووە و تاریکییە، لە دیالۆگەکەیدا لەگەڵ مارکێل و بێرکدا دەڵێت: جیهان لەگەڵ ئاشقاندا میهرەبان نییە، دواجاریش هەمیشە ڕێگەی ئەوان و ئێمەیش هەر بە تاریکی کۆتایی دێت، لەم بەشەدا بابەتی وەهمی بەختەوەری و چێژ دەورووژێنرێت، دکتۆر گلاس بڕوای تەواوی بە چێژ بینین هەیە، هاوکات ئاماژە بە گوتەیەکی فرۆید دەدات کە دەڵێت: [بەڵام بەشە نائاگایانەکانی بوونی ئێمە هەزاران جار گەورەتر و بە هەژموونترە لە بەشە ئاگایانەکان، دەی هەر ئەم بەشەشە کە بڕیار دەدات] لەم بەشەدا هەمدیس ئاماژەیەک هەیە بۆ نیتشە و کتێبی دێرینی زەردەشت [زۆر کیژی جحێڵی پاقیژە لێرەوە دەڕۆن، کە هێشتا هیچ پیاوێک دەستی بەریان نەکەوتووە و لە بە تەنیایی نووستندا ناگەشێنەوە، ئەوانە دەبێ خاوەن مێردی باش بن. تا ڕادەیەک وایگوت زەردەشت، زەردەشتە ڕاستەقینەکە، زەردەشتە دێرینەکە، نەک ئەوەی قامچییەکەی بەدەستەوە] هەڵبەتە دەستەواژەی قامچییەکە.. لێرەدا ئاماژەیە بۆ گوتەیەکی نیتشە، بەڵام دکتۆر گلاس ئەوە ڕەت دەکاتەوە کە پیاو بە قامچییەوە ڕووبەڕووی ئافرەت ببێتەوە، نیتشە وەک حاڵەتێکی پێویست ئەم حاڵەتە دەخاتەڕوو، ڕەنگە بەشێکی مەبەستەکە لایەنی سادییەتی پیاو و مازۆخیەتی ئافرەت بگرێتەوە، ئەمەیش لە هەندێک ڕووەوە پێوەندی بە چرکەکانی چێژبینین و ئازارەوە هەیە، کە دکتۆر گلاس زۆرتر مرۆڤێکی نیگەرانی جوانپەرستی چێژپەروەرە، لێرەدا باس لە چێژی بەد و ڕیزپەڕ دەکات کە پابەندە بە خەیاڵ و ئارەزووی سێکسییەوە، لەم خاڵەوە دەکرێت بڵێین لە سەرەتادا چێژ هەبوو، دواتر بە جێگیربوونی یاسا و ڕێساکان لە خشتە برا، ئەمەش لە بنەڕەتدا بۆچوونێکی نیتشەییە، واتە چێژی بەد ئێستا لەنێو خود و خەیاڵی مرۆڤدا دەخولێتەوە، [ئاخۆ بنیادەم دەتوانێت ئاوها لەگەڵ ژنێکدا بکات؟ لێ گەڕێ یەکێکی تر لە ئامێز بگرێ بەو خەیاڵەوە کە ئەو کەسە منم، ئاخۆ مرۆڤ دەتوانێت وا بکات؟]

هەروەها لەم بەشەدا سەبارەت بە مەرگی قەشە گریگۆریۆس ئاماژەیەکی شاراوە و خێرا بە مەرگی «زوسیما»ی ڕۆمانی «برایانی کارامازۆف»ی دەستۆیفسکی» دەدرێت، زوسیما، یان ئەو پیاوە ئایینییەی کە ڕۆژانە سەدان کەس سەردانیان دەکرد و کاتێک مرد لە ماوەیەکی زۆر کورتدا لەشی بۆگەنی کرد، لە کاتێکدا زوسیما خاوەن لەشێکی لاواز بوو! «لەبەر ئەوەیە کە زۆربەی خەڵک دوای مردن بۆن دەکەن و ئیدی مرۆڤ دەیاننێژێ، بەڵام ئەگەر کەسێک بە زیندوویی بۆن بکا «مەبەستی قەشە گریگۆریۆس»ـە.. ئەوە دەبێ مرۆڤ بیکوژێت] دکتۆر گلاس دوای کوشتنی قەشە گریگۆریۆس هەست بە چێژێکی سادیزم دەکات و پێی وایە خاتوو هێلگای لە چنگی دەعبایەک ڕزگار کردووە [خزمەتێکی ناسکم بەو ژنە جاحێڵە کرد و دەگەیەکی بەدیشم لەو قەشە بڵحە دا، بەڵام گلاس لە ناخەوە بەغیلی بەو ژن و مێردە دەبرد، بە تایبەتی جوانی هێلگا فریوی دابوو، بۆ جاری دووەم ئاماژە بە دەستۆیفسکی دەدرێت، ئەم جارەیان ڕۆمانی «تاوان و سزا»یە کە «ڕاسکۆلیکۆڤ» تەورێ لە پیرێژنەکە دەدات و پیرێژنە سووخۆرەکە چەشنی تەرمێک هورووژمی بۆ دەبات] دکتۆر گلاس هەمان کردەی کوشتنی ئەنجام داوە و لەپێناو ڕزگارکردنی هێلگا قەشە گریگۆریۆسی کوشتووە، لەلایەکی دیکەوە دکتۆر گلاس کەسێکی سروشت پەروەرە و حەز دەکات چێژ لە جوانییەکان وەربگرێت [من دەمەوێ بۆ دوور سەفەر بکەم، من گەرەکمە دارستان و شاخ و ڕووبارەکان ببینم، گەرەکمە بە کتێبێکی بەرگی بچووکی جوان تێگیراوەوە لە گیرفاندا، بە ژێر درەختە سەوزە گەورەکاندا بڕۆم و بیر لە شتی جوان و باش و ئارام بکەمەوە...] هەروەها حەزی لە ئەسپسواری و مەلەیە.

دەقی دکتۆر گلاس لەگەڵ ئەوەی مامەڵەی لەگەڵ هێماگەلێکی زۆری

میسیولۆژیای یۆنانی، یان گریکیدا کردووە هاوکات دیمەنی سەعاتچییە پشت کۆمەکەی کۆڵان کە دکتۆر سەرقاپی سەعاتێکی بێ میلی لێ دەکرێت... ئەم کەسایەتییە واتە سەعاتچییە پشت کۆمەکە.. هەمان کەسایەتی پیرەمێردە پشت کۆم و وردەواڵە فرۆشەکەی ڕۆمانی «بوف کور- کونە پەپووی کوێر»ی سادق هیدایەت «١٩٠٣-١٩٥١»م بیر دەخاتەوە هەردوو کەسایەتی بەشێوەیەکی ترسناک دەردەکەون، دکتۆر گلاس سەرقاپە کە بۆ شاردنەوەی دەنکە حەبەکان بەکاردێنێت و لە گیرفانیدا دەیشارێتەوە «ئەو حەبە سیانکالیۆمانەی جارێک لە جاران بەجوانی ئامادەم کردوون و لەکاتی ئامادەکردنیاندا جگە لە خۆم بیرم لای کەسی تر نەبووە، ئیدی هەڵبەت ڕۆڵی خۆیان دەبینن.. هەڵبەت نابێ هیچ شتێک بەو شێوەیە ڕوربدات کە پۆلیس خانەگومان بکات کەس نابێت بزانێت کە قەشە حەبی دراوەتێ ئەو دەبێ مردنێکی تەواو سروشتی، بە سەکتەی دڵ بمرێت، تەنانەت خاتوونیش نابێ سووسەی هیچ شتێکی تر بکات..] لێرە و لەم بڕگەیەدا دکتۆر گلاس سەرلەبەری دڵ و دەروونی لێوانلێوە لە ترس و دڵەڕاوکێ، هاوکات بڕیاری ئەوەی داوە کە هەر چۆنێ بێت دەبێ قەشە گریگۆریۆس لەنێو بەرێت.. و کارە دۆزەخییەکەی بە ئەنجام بگەیەنێت، چونکە عاشقی هێلگایە و چێژ لە بینینی جوانییەکەی وەردەگرێت و دەشیەوێ لەم بوونەوەرە ڕەزا گرانە ڕزگاری بکات.. لە هەمان کاتدا خاتوونی گریگۆریۆس جار جارە هەستێکی نیهلیستی گەمارۆی دەدات و دەڵێ: من حەز دەکەم بمرم، زۆر زۆر حەز دەکەم بمرم، بەڵام باوەڕ ناکەم لەدوای مردنەوە شتێک هەبێت، هێلگا ئاماژە بە گوتەیەکی میسرییەکان دەدات کە ڕوحیان بە مەلێک چواندووە و دوای مەرگ لەشەقەی باڵ دەدات، بەڵام مەلیش چەند بفرێت هەر بە عەردەوە پەیوەستە، ئەم ڕستەیە بۆچوونە فەلسەفییەکەی- هایدگەر-م بیر دەخاتەوە، کە بەشێنەیی کۆتایی بە فەلسەفەی میتافیزیکی ئەفلاتوونی دەهێنێت و هەموو شتێک واتە پابەندی زەوی - عارد- دەکات، چەمکی فەلسەفە لە ئاسمانەوە دادەبەزێنێتە سەر زەوی، هێلگا لە پڕێکدا دەڵێ: [کەوتمە ئەوەی فێربم جەستەی خۆم بناسم، فێربم هەست بکەم و تێبگەم کە جەستەم خۆمە] گوتم: بەڵێ جەستەتان دەزانێ کە ڕۆژێک لە ڕۆژان دەمرێت...» ئەم هەستی نیهلیستی و دڵەڕاوکێی بوونگەرایییە هەم لای دکتۆر گلاس بوونی هەیە هەم لای هێلگا.. هەڵبەتە خۆشترین چرکەی ژیانی دکتۆر گلاس لەم حاڵەتە ئێستێتیکی و چێژ بینینەدا چڕ دەکرێتەوە کە تێیدا داوای ماچێک لە خاتوو گریگۆریۆس دەکات.

«- گوتم پێم خۆشە گۆناتان ماچ بکەم، دەتوانم؟ ڕووپۆشەکەی هەڵبڕی و گۆنای هێنایە پێش ماچم کرد.

- حەز دەکەم نێوچەوانتان ماچ بکەم، نێوچەوانتان جوانە کاتێ کڵاوەکەم داگرت، با گلۆڵە مووی تەنکی سەرمی دەهێناو دەبرد، سەرمی لەنێوان دەستە گەرمە نەرمەکانیدا گرت و شکۆدارانە وەک ڕێوڕەسمێک نێوچەوانی ماچ کردم».. دکتۆر گلاس وێڕای عیشق و شەیدایی بۆ هێلگا، چێژ لە جوانی چاو و قژی خاتوو «مێرتێن»یش وەردەگرێت، بەڵام دکتۆر گلاس دوای ئەنجامدانی کوشتنەکە هەم هەست بە خۆشی دەکات هەم گوناح و تاوانباری لەبەرچاویدا گوڵە سوورەکانی نێو ژوورەکەی ڕەش دادەگەڕێن و گوڵی ڕەش و تاریک و خەون و ژیان ئاوێزانی یەکدی دەبن، ژیان بە وەهمێک دەزانێت و هەست بەتەنیاییەکی ڕەهای ترسناک دەکات و هەتا «کریستین»ی کارەکەریشی لە ماڵەوە نییە، دڵەڕاوکێیەکی کوشندە داگیری دەکات، [زۆر زوو، مرد دایکم، بەڵام خۆشە کە مردووە].. تا بەو تاوانەی نەزانێت، ئەی ئێڤامێرتێنس تا ئەم ساتە تێناگەم دوێنێ چۆن نەمتوانیوە بیبینم، چۆناوچۆنیش کچێکی ئاوها میهرەبان و جوان بە خەیاڵ-دا هاتووە لەبەری ئەوبەری دۆزەخەوە گوڵ بۆ گوناحبارێکی وەک من بنێرێت].. [ئەمڕۆ ڕێوڕەسمی بەخاک سپاردنەکەیە لە کڵێسای یاکوب.... ئەو بەچارشێوە ڕەشەکەیەوە سەری داگرتبوو و پێڵووی هەڵنەدەبڕی].

دکتۆر گلاس لە کڵێسای یاکوب و لەکاتی بەشداریکردنی لە ڕێوڕەسمی ناشتنەکەدا، زەینی دەبێتە یەک پارچە لە نۆستالیژیا، گەڕانەوە بۆ دەورانی منداڵی، چرکەکانی دایکی و ئەو کچە جوانەی کە خۆشی دەویست، بەڵام دکتۆر گلاس دوای ئەنجامدانی کوشتنەکە هێدی هێدی دەگاتە حاڵەتێکی سەیر و لە قووڵایی دەروونەوە هەست بە خۆشی و جۆرێک لە چێژ دەکات کە ڕاڤە ناکرێت، لە خۆشیان پێوەندی بە «مارکێل»ی هاوڕێیەوە دەکات تا بەیەکەوە بچن لە «هاسێلپاکێن» بخۆنەوە، دکتۆر گلاس حەزی لە شەرابی چابلیسە.

لێرەدا ئەم تێکستە وەک پڕشنگی نووسین و دەقئاوێزان، یەکەم دکتۆر گلاس لە چرکەی خۆشی و خۆشنوودییەکدا دەژیت هەمان چرکەی

«دیمتری»یە لە ڕۆمانی (برایانی کارامازۆڤی دەستۆیڤسکی)دا دیمتری وەک کەسایەتییەکی ڕۆمانسی لەم ڕۆمانەدا کە ژوانی لەگەڵ یارەکەیدا هەیە، عارەبانەیەک ڕادەگرێت پڕی دەکات لە میوە و خۆراک و بیرە و ویسکی و موعەلەبات، ئینجا بە کابرای عەرەبانچی دەڵێت لێ خوڕە و بیهاژۆ، ئەویش قامچییەکەی دەستی دەوەشێنێ و ئەسپی عەرەبانەکە جۆش دەدات، دکتۆر بە هەمان شێوە جوانترین جلوبەرگ دەپۆشێت و لەگەڵ (مارکێل)ی هاوڕێی سواری عارەبانەیەک دەبن تا بیانگەیەنێتە هاسێلپاکێن ئەم حاڵەتی قامچی وەشاندن و ئەسپی عەرەبانە، هەم لە ڕۆمانەکانی (دەستۆیڤسکی)دا زۆر باسی لێوە کراوە، هەم لای نیتشە، چونکە لە ڕووی دەروونییەوە پێوەندی بە حاڵەتی سادیزم و دڕندەیی مرۆڤەوە هەیە، هەمان دیمەنی عەرەبانە و قامچی وەشاندنی عەرەبانچییەکە کە بێ ویژدانانە ئاراستەی ئەسپی عەرەبانەکە دەکرێت، دەکرێت لەم ڕۆمانەدا مەبەست لە کەسایەتی «لوسالومی ئەندریاس ١٨٦١- ١٩٣٧» بێ لوسالومی ئەو کچە ڕووسییە یەهودییەیە کە دۆستایەتی هەریەک لە فریدریک نیتشە «١٨٤٤- ١٩٠٠» و ڕیلکەی شاعیری نەمساوی و فرۆید و (پۆل ڕێ)ی فەیلەسووفی گەنجی کردووە، لوسالومی کە تەمەنی بیست و یەک ساڵان بوو نیتشە ئەوکات لە تەمەنی سی و هەشت ساڵیدا بوو، داوای هاوسەرگیری لە لوسالومی کرد، کەچی ئەو کچە ڕووسییە ئەم هاوسەرگیرییەی ڕەت کردەوە، زۆربەی بیرمەندان هۆکاری شێتبوونی نیتشە بۆ ئەم حاڵە دەگەڕێننەوە، لوسالومی ماوەیەک دەچێتە نێو بازنەی دەروونشیکاری فرۆیدەوە و وەک قوتابییەکی زیرەک و بەرچاو بایەخ بە بابەتی دەروونشیکاری دەدات و دواتر شوو بە پرۆفیسۆر ئەندریاس دەکات، مەبەستم ئەوەیە ڕۆمانی دکتۆر گلاس ناڕاستەوخۆ ئاماژە بە کەسایەتی لوسالومی دەدات، بە تایبەتی لەو دیمەنەی کە ئاماژەم پێی دا، چونکە وێنەیەکی دێرینی لوسالومی هەیە مێژووەکەی بۆ ساڵی ١٨٨٢ دەگەڕێتەوە کە لەسەر عەرەبانەیەک وەستاوە و قامچییەکی لە دەستە و قامچییەکەی ئاراستەی کۆمەڵێک بیرمەند کردووە لەوانە نیتشە، پۆل ڕێ، ڕیلکە، فرۆید... واتە بە قامچییەکەی دەستی لە کۆمەڵێک بیرمەند دەدات، ئەو کچە ڕووسییە ناوی ڕاستەقینەی «لویزەفون سالومی)یە سەر بە خانەوادەیەکی بەرەچەڵەک ڕووسی ئەڵمانی بووە، لوسالومی کچێکی گەڕیدەبوو، وتار و چیرۆک و ڕۆمان و بابەتی سایکۆلۆژی دەنووسی.

ئەم داتا و زانیارییانەم لە بارەی (لوسالومی)یەوە لە ئینتەرنێت وەرگرتووە کە هەریەک لە ئامانی ئەلدامرچی و فاتمە ئەلفەلاحی و مەحموود قاسم دەربارەی «لوسالومی»یان نووسیوە،.. هەڵبەتە ئەم دیاردەی قامچی وەشاندن و ئەسپی عەرەبانە لە ڕۆمانەکانی (دەستۆیڤسکی)دا بەشێوەیەکی بەرفراوان باسی لێوە کراوە. مەبەستم ئەوەیە ئەم حاڵەتی ئازار چەشتن و ئەشکەنجەدانە لای هەریەک لە (نیتشە) و (دەستۆیڤسکی) جەختی لەسەر کراوە، هەروەها لە ڕۆمانی (دکتۆر گلاس)دا ئاماژە بە خاتوو لێوینسون دەدرێت کە لەنێوان هێربێرت سپێنسێر «١٨٢٠- ١٩٣٠»ی فەیلەسووفی بەریتانی و نیتشەدا هاتوچۆی کردووە- ئیتر ئەم ڕۆمانە کۆتایی کراوەی بۆ خوێنەر جێ هێشتووە، دکتۆر گلاس بە شەقامەکاندا دەگەڕێت لە نزیک ماڵی قەشە گریگۆریۆس دەوەستێت و بیر لە خاتوو هێلگا دەکاتەوە لە دووررا بە حەز و خەیاڵێکی سێکسی لە ژوورەکانی ماڵەکە ڕادەمێنێت و خەفەت دایدەگرێت، دەبێت ئێستا هێلگا چی بکات و چۆن چۆنی قژی دادەهێنێت و چۆن ڕووت دەبێتەوە، لەو لاشەوە «گلاس ڕێکێ» حەز لە کچێکی تر دەکات، دەکرێ بڵێم زۆربەی کەسایەتییەکانی ئەم ڕۆمانە چەشنی کەسایەتییەکانی ڕۆمانەکانی دەستۆیڤسکی لە کۆتاییدا دووچاری شکست و نائومێدی دێن، ئەم دیاردەیە لە زۆربەی ڕۆمانەکانی «ئۆرهان پامووک»یشدا دووبارە دەبێتەوە.. مەبەستم ئەوەیە کە تێکست هەمیشە لە جیهانی ئاڵۆزی دەقئاوێزاندا دەخولێتەوە، چونکە دەقی پالاوتەو پەتی مەحاڵە بوونی هەبێت، ڕۆمانی «دکتۆر گلاس»یش بە هەمان شێوە هەڵگری پڕشنگی شاکارگەلێکی پێش خۆیەتی، بەڵام بە فۆرم و شێواز و دنیابینییەکی جیاواز، لە هەمان کاتدا بەشێک لە مانا و دەلالەتە داخراوەکانی دەقی گلاس بە هەمان شێوازی دەقئاوێزان دەبێتە دەقێکی کۆچەر و لە جیهانی دەقئاوێزانی تێکستگەلێکی تردا ڕەنگ دەداتەوە.

سەرچاوە:
ناوی کتێب: دکتۆر گلاس
بابەت: ڕۆمان
نووسینی: یالمار سۆدێرباری
وەرگێڕانی لە سوێدییەوە: دلاوەر قەرەداغی
بلاوکراوەی ئاراس- ژمارە (٩١٢)
چاپی یەکەم: ساڵی ٢٠٠٩.